

Bíró Emese

Illúziókergetés vagy ismétléskényszer

A cím pesszimista kicsengése ellenére a kötet* kulcsszava a „megegyezési kísérlet”. A tanulmányok, az első kivételével, e pozitív vonzatú kifejezés köré strukturálódnak.

Azokról az ismételt megegyezési próbálkozásokról van szó, amelyekre az 1948-49-es magyar forradalom és szabadságharc menekültjei és a román fejedelemségek vezető személyiségei között került sor az 1850-es és 1860-as években.

Ezek a próbálkozások gyakorlatilag nem érték el azokat a célokat, amelyeket kezdeményezőik kitűztek, például a Duna-konföderáció létrehozását, de társadalomtörténeti és szociológiai szemmel nézve számos „másodlagos” előnnyel jártak. A folyamatos diplomáciai tárgyalások hozzájárultak ahhoz, hogy a két nép politikai személyiségei megismerjék egymás mentalitását, törekvéseit, bizonyos pozitív történelmi tapasztalatot jelentettek pusztán azzal, hogy a megegyezéssel próbálkoztak.

„Igazán nem volt mindegy, s az sem az, hogy az alakulóban levő polgári nemzetkeretekben helyüket kereső magyar, délszláv és román tömegek tudatában 1948-49-es tragikus egymás ellen fordulások emléke rögzül, vagy a tárgyalások, egyezkedések mégis reményt keltő, pozitív folyamata.” (96. o.). Az idézetben a fenomenológiai értelemben vett emlék, tehát a hangsúlyozottabb, szinte valóságot teremtő átélés mai társadalmi jelentősége mellett említést tesz arról, hogy ez az emlék egy kritikus történelmi időszakban, a nemzetté válás idején keletkezett, amelyre általában, főleg a kultúrnemzetek esetében jellemző a bizonytalanságérzet, és esetenként egy ellenségkép létrehozása is kohéziós erő megteremtése érdekében, (vö.: Csepeli György: „ *nemzet által homályosan*” ...).

Mindazonáltal Borsi-Kálmán Béla a szabadságharc utáni magyar-román együttműködési kísérletek emlékének pozitívumait hangsúlyozza. A kor dokumentumai alapján vizsgálja ezeknek a próbálkozásoknak társadalmi, politikai körülményeit, szereplőit, illetve a magukat a megfogalmazódó törekvéseket.

Rámutat arra, főként az első tanulmányában („Az egységes román nemzettudat kialakulása és ellentmondásai 1821-1860”), hogy a

* *Román-magyar nemzetpolitikai elgondolások*
Kriterion Könyvkiadó-Balassi Kiadó. 1995

román diplomácia nem érhető meg teljesen a polgárosulás útjára lépett román szellemiség kettős arculatának ismerete nélkül: a görögös műveltség és politikai készségek összefonódtak az európai műveltséggel és ezek a „gondolkodás-, magatartás- és viselkedésformák újratermelődtek”. (46. o.)

Ezért állíthatjuk, hogy a politikai és általános társadalmi tudatban is megtalálhatóak e kettős arculat, e sajátos szellemi hagyomány megnyilvánulásai. Ennek figyelmen kívül hagyása számos téves elvárást, félreértést szül, amelyek az aktuális, a jelenben is újra és újra nekilendülő megegyezési kísérleteket is meghiúsítják.

A kötet második tanulmánya: „A román társadalom az 1850-es, 60-as években, ahogy a magyar (Kossuth-) emigránsok látták, történet-szociológiai adalék az előző tanulmány tartalmához.” A román fejedelemségekben menedéket találó magyar emigránsoknak alkalmuk volt a kívülálló pozíciójából megfigyelni a korabeli román társadalmat. Az általuk leírt jellegzetességek közül a szerző kettőt emel ki: a fejedelemségek igen változatos etnikai összetételét és a román társadalom különleges képességét arra, hogy etnikumait integrálja.

A következő tanulmány: „Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu és a magyar emigránsok 1860-61-ben”. „A francia, olasz és román érdekek időleges és részleges találkozásához” hozzájárult az, hogy az Ausztria elleni szövetséget kereső Cuza és Klapka tábornok egy együttműködési egyezményt írtak alá 1859-ben, amely végül nem valósult meg. Ennek okait tárgyalja a tanulmány.

A megegyezésre irányuló, „meg-megújuló erőfeszítések” jegyében született a Duna-konföderációs tervezet 1862-ben, amelynek körülményeit „A Kossuth-emigráció és a nemzetiségi kérdés-dilemmák és alternatívák” című tanulmány ismerteti. A magyar emigráció „feje”, Kossuth Lajos az említett tervezetben a nemzetiségi kérdés gyakorlati megoldására tett kísérletet, belátva, hogy az általános polgári szabadságjogok megadása nem elegendő a nemzetté válás útján egyre inkább előrehaladó, Magyarország és Erdély területén élő nemzetiségek - köztük a román - számára. Külön alkupozíciót akart biztosítani ezen nemzetiségek számára, valamint célul tűzte ki a „történelmi Magyarország társadalomszerkezetének demokratikusan történő átszervezését” (91. o.). Sajnos, ez a tervezet is meghiúsult, bár eszmei téren előrehaladást jelentett.

Az „Egy múlt századi magyar-román megegyezési kísérlet történetéhez (1864)” című tanulmány a történettudomány azon kísérletét mutatja be, hogy rekonstruálja Klapka György által kinevezett Arthur Seherthoss titkos bukaresti misszióját, amelynek célja segítséget kérni

Cuza fejedelemtől egy Ausztria elleni fegyveres felkeléshez. A román fejedelem nem látja elérkezettnek a megfelelő pillanatot a felkeléshez, ezért nem sikerül egyezségekre jutniuk.

A kötet utolsó előtti tanulmánya: „Az 1868-69-es román-magyar megegyezési kísérlet háttere és szereplői”, megpróbálja körvonalazni az 1848-as szabadságharc utáni korszak (1848-1869) utolsó magyar-román megegyezési kísérletét: a visszatérést a Duna-konföderáció tervéhez, módosult változatban, ezúttal I. Hohenzollern Károly uralma alatt.

E tanulmány még az előbbieknél is részletesebben ismerteti a korszak nagyhatalmi helyzetét, az érdekek ütközését és összekapcsolódását, amelyből kiderül, miért nem végződhetett sikerrel ez a megegyezési kísérlet sem. Ebben a korszakban egyre inkább csökkenni látszottak a fentiekhez hasonló megegyezési kísérletek esélyei.

A kötet zárótanulmánya („Néhány fogódzó a XVIII-XX. századi román-magyar „differendum” történetéhez”) összefoglalja, milyen feltételek lennének szükségesek ahhoz, hogy az 1989 utáni új politikai-társadalmi helyzetben a román-magyar megegyezési kísérletek ne fulladjanak kudarcba, ne „illúziókergetésnek”, hanem reális próbálkozásnak bizonyuljanak. Ez egyben az európai integráció egyik előfeltétele is, nevezetesen a mindkét nemzetnél szükséges önismeret, a frusztráció okainak tudatosítása, a történelmi fáziskülönbségek létének elismerése, a kölcsönös tolerancia, a politika és kultúrtörténet frázisoktól mentes vizsgálata. Csak ezen kérdések tisztázása vezethet egy modern európai nemzeti identitás kialakulásához s a két nemzet viszonyának javulásához.

A könyv a Kriterion Könyvkiadó *Gordiusz* nevű sorozatának egy kötete. A könyvsorozat célja az aktuális társadalmi problémák bemutatása, mint például a kisebbségi identitástudat, vagy a romániai magyar oktatás helyzete.

Az 1995-97 között megjelent könyvek:

Balázs Sándor: *Identitástudatunk zavarai* (1995)

Borsi Kálmán Béla: *Illúziókeresés vagy ismétléskényszer* (1995)

Bibó István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* (1997) B.

Kovács István: *Szabályos kivétel. A romániai magyar*

oktatásügy regénye

Bibó István megjelent tanulmányai alapl műveket képeznek a nemzeti szociológia és a nacionalizmus tanulmányozása (nationalism studies) körében. B. Kovács András a fenti két munka elméletibb (bár történelmi, társadalmi tapasztalatból kiinduló) jellegével szemben egy sajtóelemzésre, strukturálatlan mélyinterjúknak mondható beszélgetésekre

alapozva tekinti át a címben említett témát, megosztva velünk saját és mások kordokumentum értékű tapasztalatait e téren. A Gordiusz-könyvek közös célja, hogy a múltbeli társadalmi, történeti és politikai tapasztalatok összefoglalása révén az olvasó egyúttal reális képet nyerjen nemcsak a múltból, hanem a jelenlegi esélyekről, a lehetséges megoldásokról is.